

# O<sub>br</sub>A<sub>s</sub> de C<sub>o</sub>N<sub>s</sub>U<sub>L</sub>T<sub>A</sub>

## El Diccionari 'Alcover-Moll': fitxa bibliogràfica per al dossier d'obres de consulta

David Domènech  
Ferran López



JUSTIFICACIÓ. El nostre article pren forma de fitxa bibliogràfica. Creiem que, de cara a la divulgació d'obres de consulta cabdals, i atès que ens adrecem específicament al nostre col·lectiu bibliotecari-documentalista, aqueixa proposta de format pot resultar prou útil: facilita la recuperació de dades, en tant que obliga a sintetitzar la informació i a estructurar-la uniformement; alhora, permet afegir directament l'article (fitxa bibliogràfica) al dossier d'obres de consulta de cadascú.

### 1. Citació bibliogràfica, presentació i autoritat

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana...* 2a ed. corr. i posada al dia. Palma de Mallorca: [Moll], 1975-1977. 10 v.: il.; 27 cm. La primera edició aparegué en 1930-1962. En són col·laboradors Manuel Sanchis Guarner (des del volum III) i Aina Moll (volums IX i X); el nom d'aquesta darrera apareix com a "Anna" a les portades corresponents. ISBN 84-273-0025-5 (O.C.).

El *Diccionari català-valencià-balear*, anomenat tradicionalment i per metonímia "Alcover-Moll", i també conegut per les sigles *DCVB*, aplega el lèxic català tant actual com arcaic, tant oral (comú i dialectal) com escrit (culte, literari i col·loquial), des de les primeres manifestacions escrites de la llengua fins al moment de la compilació de l'obra, tot oferint-hi definició, etimologia, fonètica, paremiologia relacionada, fonts autoritatives, etc.

El *DCVB* es compta entre les grans obres de la lexicografia moderna, tant en el marc de la llengua catalana com a la Romània i universalment; per pautatge, abast, extensió i qualitat científica, és equiparable a títols com el *Deutsches Wörterbuch* dels germans Grimm (1a ed., 1854-1960, 16 v.) o l'*Oxford English dictionary* (1933, 12 v., conegut amb les sigles *OED*, la primera versió del qual havia estat publicada en 1886-1928 com a *New English dictionary*). Recordem que l'obra dels Grimm imprimí un canvi de rumb a la lexicografia europea, en plantejar el diccionari com a documentació (i no pas guia) de l'ús de la llengua, i en aplegar el lèxic culte amb voluntat exhaustiva, tot fent referències al lèxic dialectal. En aquest model, l'*OED* hi sumaria arcaïsmes, transcripció fonètica i evolució ortogràfica i morfològica.

En definitiva, el *DCVB* és el “primer diccionari etimològic català [cronològicament], on hom s’encara amb el misteri dels mots verjos d’investigació” (VENY 1989). Amb “l’obra del Diccionari s’inicia en els primers vint anys d’aquest segle –i es consolida després– l’estudi científic de la llengua catalana” (MOLL 1975, XIV).

## 2. Història de l’obra

L’artífex del *DCVB* fou el lingüista i folclorista mallorquí Antoni Maria Alcover (Manacor, 1862-Palma de Mallorca, 1932), pare de la dialectologia catalana, com ja havia remarcat Meyer-Lübke (MOLL 1975, XIII). Així mateix, engegà la recerca científica en l’etimologia del lèxic català.

El 1901, i prèvia consulta amb els intel·lectuals catalans més eminents de l’època, Alcover publicà la celebèrrima *Lletra de convit a tots els amics de la llengua catalana*, en què cridava tothom a participar en el projecte del *Diccionari de la llengua catalana* mitjançant la redacció de cèdules (fitxes) lexicogràfiques. Arribà a comptar amb un veritable exèrcit de corresponsals. Les cèdules (set-centes mil pels volts del 1915, tres milions cap al 1926) foren aplegades en les mítiques calaixeres (que passarien d’una a quatre, amb un total de cent vint calaixos) (MOLL 1975, XIII, XVI). Com a fòrum de debat i intercanvi entre els col·laboradors, Alcover fundà el *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana* (1901-1926 i 1933-1936), primera revista de lingüística dels Països Catalans, de la qual, en la pràctica, fou l’únic redactor durant força temps. Tot això, sense abandonar les periòdiques excursions d’enquesta lexicogràfico-dialectal.

Alcover, que havia estat l’impulsor del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906), fou el primer president (1911-1918) de la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans. El 1918, una sèrie de divergències i de malentesos dugueren el temperamental Alcover a trencar amb l’IEC i a adoptar postures antinormistes, la qual cosa li procurà una subvenció prou oportunista del govern espanyol (1920-1926).

Arran d’una visita d’Alcover a Ciutadella, Francesc de Borja Moll (Ciutadella, 1903-Palma de Mallorca, 1991) “fou nomenat (1917) corresponsal a Menorca del futur *Diccionari* [...] i, ja instal·lat a Mallorca [cridat pel mateix Alcover], n’esdevingué (1921) secretari de redacció [...] Un cop format en la tècnica lexicogràfica, començà a fer (1921) àmplies enquestes dialectals per tot el territori de parla catalana i a col·laborar (1923) en el *Bolletí* [...]” (SUREDA 1993).

Alcover i Moll començaren la redacció definitiva el 1924, i a les acaballes del 1926 (el mateix any de la reconciliació personal entre Alcover i Fabra) en sortí el primer fascicle, sota el títol definitiu de *Diccionari català-valencià-balear* (i no ja de *Diccionari de la llengua catalana*). El canvi de títol responia a criteris extralingüístics: Alcover tenia plena consciència de la unitat lingüística del català; però, havent-se enemistat amb el gruix de la intel·lectualitat principatina (i de la nordcatalana), pretenia guanyar-se les simpaties dels prohoms valencians i illencs tot evitant-ne susceptibilitats. D’altra banda, Alcover hi “enarborava encara la bandera de l’anarquia ortogràfica, utilitzant un sistema ortogràfic, el seu, per escriure els caps d’article i assenyalant, a la secció de variants ortogràfiques, les grafies que prescrivia l’Institut amb l’abreviatura IE i les [acientífiques i vacil·lants] que prescrivia l’Acadèmia de la Llengua Catalana [antinormista] amb les sigles ALC” (SEGARRA 1985, 382, tot citant Miracle).

El 1928, Alcover, greument malalt, deixà Moll al capdavant de l’obra del diccionari (tot i que arribaria a col·laborar en els primers fascicles del segon volum). El 1930 aparegué el primer volum; el segon (1935) ja fou publicat en l’ortografia normativa (a partir de la lletra C), donat el fet que Alcover havia atorgat a Moll plena llibertat d’acció en la tria del model ortogràfic. La guerra de 1936-1939 i la consegüent persecució franquista frustraren la continuïtat del diccionari: el 1937, Moll encara reeixí a publicar els fascicles 36 a 38, però de manera semiclandestina (GUARDIOLA 1980, 125; MASSOT 1978, 180). Moll no hi renuncià, emperò: el 1943, endemés, cridà a Mallorca el lingüista valencià Manuel Sanchis Guarner

(València, 1911-1981), el qual s'incorporà a les tasques del *DCVB* com a redactor auxiliar amb funcions decisives, com explica Moll mateix: "Sanchis Guarner prenia les cèdules corresponents a cada article (per exemple, les 700 cèdules del verb *posar*), les classificava en una primera distribució pels diversos significats, completava les que estaven copiades de manera insuficient, corregia les errades de còpia, etc. Després [...], jo prenia aquell feix de cèdules, comprovava o rectificava la distribució dels significats, distingia els matisos semàntics i em trobava els materials preparats per a formular les definicions i redactar l'article respectiu" (MOLL 1984, 11-12; v.t. MOLL 1975, XIX-XX). Quan Sanchis Guarner tornà a València (1959), Aina Moll el substituï en aqueixa tasca.

L'àmplia resposta a una crida pública de Moll (abril del 1948) féu possible de reprendre la publicació del *DCVB* (fascicle 39, 1949; volum III, 1950), procés que s'accelerà enmig d'una campanya propagandística de gran ressò per a les circumstàncies de l'època. L'obra fou conclosa amb el desè volum, el 1962. En 1964-1968 foren reeditats els dos primers volums, en nova versió revisada, actualitzada i en ortografia normativa. Posteriorment han aparegut diverses reimpressions de l'obra completa (set fins al 1990).

### 3. Contingut

El *DCVB* consta de 160.000 entrades lèxiques (se n'exclouen termes enciclopèdics), ordenades alfabèticament. El dígraf *ll* hi és tractat com a lletra: *all* hi apareix darrere *alzuria*; *lilla* darrere *liló*; etc.

Hi ha entrades homògrafes en els casos escaients (divergències etimològiques o gramaticals), i en tal cas van numerades; exemple: 1. POAR. [...] davant 2. POAR. [...] En una mateixa entrada el mot pot aparèixer amb variants morfològiques; exemple: ENJONDRE o ENJONRE. Adv. [...]. Al cos dels articles hi poden figurar subentrades sintagmàtiques; per exemple, *Poll àlber*: al si de l'article 3. POLL.

De cada mot s'hi dóna: definició; fonts autoritatives; presència en locucions, modismes i refranys; paper en la cultura popular i tradicional; transcripció fonètica; variants ortogràfiques; variants morfològiques; derivació (augmentatiu i diminutiu); relacions semàntiques (sinonímia i antonímia); i etimologia.

La presentació és atractiva i funcional: volums lleugers i manejables; text distribuït a dues columnes que desenfarfeguen la caixa de text; tipus i cos agradables i apropiats; ús distintiu de la tipografia (negreta per a les accepcions, cursiva per a les subentrades, pal sec per a les cites autoritatives, etc.). En definitiva, format, maquetació i usos tipogràfics afavoreixen notablement la lectura.

Un nombre relativament curt d'entrades duu il·lustracions; en particular els mots pertanyents a àmbits com la biologia (animals i vegetals) i la cultura material popular (estrís, aparells i màquines en general). Els autors de les il·lustracions són el mateix Moll, Josep Moll i, a partir del volum IV, Miquel Fullana.

D'ençà de la revisió, el primer volum duu una introducció en què Moll narra la història del diccionari i n'explica l'estructura, el contingut i les normes d'ús. Hi segueix l'àmplia bibliografia usada, també d'enorme interès.

### 4. Ús

#### 4.1. Estructura dels articles

Presentem un esquema d'article en la forma més complexa. Com s'hi pot veure, hi ha dos grans blocs d'informació. La secció definitòria i general constitueix el primer paràgraf; si hi ha blocs d'accepcions, cadascun compta amb paràgraf propi. El segon bloc és constituït per les diverses seccions d'ampliació, amb un paràgraf per a cadascuna.

MOT D'ENTRADA. Abreviatura indicativa de categoria gramatical, gènere, etc. Numeració romana indicant bloc d'accepcions [si s'escau] □ Numeració aràbiga indicant accepció [en cas de polisèmia]. Marcador de registre. Definició (contrades o poblacions on ha estat recollit el mot o l'accepció); *equivalència en espanyol* [si en té d'específica en l'accepció]. "Exemplificació en parla col.loquial". Cita autoritativa, Autor, Font abreujada de la cita. *Subentrada*: definició (ubicació geogràfica).

LOC.- [locucions i modismes]

REFR.- [paremiologia, amb ubicació geogràfica]

CULT. POP.- [paper del mot en la cultura popular i tradicional: endevinalles, feines, llegendes, supersticions, etc.]

FON.- [transcripció fonètica en els dialectes principals, o, si s'escau, tan sols en aquell parlar de què és exclusiu]

VAR. ORT.- [variants ortogràfico-diacròniques, tot mostrant-nos l'evolució ortogràfica del mot de cara a recerques posteriors, similarment a l'ús establert per l' *OED*]

VAR. FORM.- [variants morfològiques (històriques i/o dialectals)]

INTENS.- [intensius (derivació: augmentatius i diminutius)]

SINÒN.- [sinonímia]

ANTÒN.- [antonímia]

ETIM.- [etimologia (certa, o bé hipotètica, argumentada)]

#### 4.2. Sistema de remissions

S'hi usen dos tipus de remissió: autoritativa i complementària.

La *remissió autoritativa* ("referència de vegeu"), precedida per l'abreviatura V. [>vegeu'], remet d'una variant morfològica d'un mot envers una altra variant morfològica del mateix mot, tot considerant aquesta com a preferent. Exemples (en grau creixent de complexitat):

ENQUIETUD. f.: V. INQUIETUD.

ALLONSES. pron., variant de *allò*: V. DALLONSES.

La *remissió complementària* ("referència de vegeu també") remet d'un mot X envers un mot Y a fi que contrastem i/o ampliï la informació sobre el mot que hem cercat primer. Dos exemples:

BALANGUERA. f. [...] ETIM.: probablement de *Bolangeria*, amb el radical modificat per analogia del nom propi *Berenguera* (V. BOLANGERA).

PIPIU. m. [...] 6. a) *Pipiu blanc*: planta liliàcia de l'espècie *Ornithogalum narbonense* [...]; creix abundantment en les vinyes del pla (Mall.). (V. CALABRUIXA □2). [...]

Quant a les remissions complementàries, cal dir que en alguns casos esdevenen remissions recíproques ("referències creuades"); per exemple, entre *calamarsa* i *calabruix*, o entre *bolangera* i *Balanguera*. Però això no es fa sistemàticament: *allonre* no presenta remissió envers *enjondre*, però cita aqueix mot en la secció VAR. FORM.; l'article *enjondre*, en canvi, no fa cap mena d'esment de *allonre*.

Fins aquí hem enunciat certes convencions gràfiques que denoten tipus de remissió. Ara bé: aqueixes convencions no s'hi apliquen universalment. Així, la remissió de *gos* envers *ca* usa la fórmula següent:

Vegi's [sic] l'article CA per a la definició completa i per a les principals denominacions adjectives del gos. [...]

Similarment, hi ha remissions complementàries que hi vénen grafiades com si fossin remissions autoritatives; per exemple, la de *cacavar* envers *carcabà* o la de *bolangera* envers *Balanguera*.

## Bibliografia citada

GUARDIOLA, Carles-Jordi (1980). *Per la llengua: llengua i cultura als Països Catalans, 1939-1977*. Barcelona: la Magrana. (La Magrana; 20) ISBN 84-7410-058-5.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1978). *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*. [Barcelona]: Abadia de Montserrat. 1978. (Biblioteca Serra d'Or; 14) ISBN 84-7202-291-9.

MOLL, Francesc de B. "Introducció". EN: ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana...* 2a ed. corr. i posada al dia. Palma de Mallorca: [Moll], 1975. Vol. 1, p. [IX]-XXVIII.

— (1984). "Manuel Sanchis Guarner en el meu record". EN: LLORENÇ, Alfons. *Manuel Sanchis Guarner: retrats d'una vida*. València: Fotobiografia. P. 9-14.

SEGARRA, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries. (Les naus d'Empúries. Timó; 1) ISBN 84-7596-057-X.

SUREDA, Catalina (1993). "Moll Casanovas, Francesc de Borja". EN: *Gran enciclopèdia de Mallorca*. [S.l.]: PromoMallorca. Vol. 11, p. 98-99.

VENY, Joan (1989). "El *Diccionari català-valencià-balear*". EN: *Gran enciclopèdia de Mallorca*. [S.l.]: PromoMallorca. Vol. 4, p. 305-306.

✍

